

Porro ejusdem inscriptio alibi aliter invenitur. Legitur apud Amerbachium, De mysteriis initiandis: apud Erasmus et Gillotium, De iis qui mysteriis initiantur; in Rom. edit., De Initiandis; in mss. longe plurimis, De mysteriis sive Initiandis; nimirum prima eorumdem mysteriorum cognitione; nam alias scribendum esset de Initiatis; in antiquissimis denique inscribuntur De divinis Mysteriis, aut simpliciter, De Mysteriis: quos et sequimur.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE MYSTERIIS

LIBER UNUS.

325 CAPUT PRIMUM.

Tractatibus, quos ante de moribus Sanctus habuerat, subjecturum se mysteriorum expositionem spondet.

Deinde cur ea non prius patefecerit, declarato, mysticam aggreditur apertionem, quam a Christo ipso olim celebratam demonstrat.

1. De moralibus quotidianum sermonem habuimus, cum vel Patriarcharum gesta, vel Proverbiorum legerentur præcepta; ut his informati atque instituti^b assuesceretis majorum ingredi vias, eorumque iter carpere, ac divinis obedire oraculis: quo renovati per baptismum, ejus vitæ usum teneretis, quæ ablutas deceret.

2. Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum si putassemus insinuandam nondum initiatis, prodidisse potius quam edidisse æstimamur. Deinde quod inopinantibus melius se ipsa lux mysteriorum infuderit, quam si eam sermo^c aliquis præcucurrisset.

3. Aperite igitur aures, et bonum odorem vitæ

^a Script. circ. ann. 387.

^b Cod. Alnet., *ne assuesceretis malorum ingredi vias.* Infra vero ubi vet. edit. et cuncti pene mss. *obedire oraculis*; Rom. edit. cum pauculis posuit, *obedire mandatis.*

^c Mss. nonnulli, *aliquo præcucurrisset.* Et post pauca in bene multis habetur, *illatum*, in quibusdam *illato*, *robus munere sacramentorum capite*; pro eo quod est in aliis, et edit. omnibus, *inhalatum vobis*, etc.

^d De hac ceremonia Gregorius Magnus in Sacram., Ordo Rom., Albinus et alii scripsere: ignotam vere Græcis eam fuisse observavit Menardus noster in Sacram. pag. 139. Porro cum infra eandem celebrasse Christus dicitur, hoc ita intellige non quod illam vere instituerit, sed ipsius institutioni causam præbuerit; quippe quæ ad ejusdem miraculi celebraretur imitationem. Nam ceremonias varias ab aliis institutas recte admonet Val. Sirabo lib. de Reb. Eccles. cap. 26. Quando autem fieret et quo ritu, explicatius docetur lib. de Sacramentis, cap. 1.

A æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum carpite: quod vobis significavimus,^d cum apertionis celebrantes mysterium diceremus: *Epheta*, quod est *adaperire* (Marc. vii, 34); ut venturus unusquisque ad gratiam quid interrogaretur, **326** cognosceret: quid responderet, meminisse deberet.

4. Hoc mysterium celebravit Christus in Evangelio (*Ibid.*), sicut legimus, cum mutum curaret et surdum. ^e Sed ille os tetigit; quia et mutum curabat et virum: in altero, ut os ejus infusæ sono vocis aperiret; in altero, quia tactus iste virum decebat, feminam non decebat.

CAPUT II.

Quid initiandi Ecclesiam ingressi promiserint, quibusve coram testibus, et quamobrem se converterint ad orientem?

5. Post hæc reserata tibi sunt^f sancta sanctorum, ingressus es regenerationis sacrarium: repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. ^g Renuntiasti diabolo et operibus ejus, mundo et luxuria

^e Edit. Eras., Gill. et Rom., *sed illi os tetigit*; Amerb. et omnes mss., *sed ille*, etc. Consequenter autem ubi plures mss. et omnes edit., *curabat et virum*; legitur in mss. aliquot, *curabat et surdum*. Denique pro *sonum vocis*, quod exstat in cunctis edit. et mss. non paucis; melius in aliis *sono vocis*, id est, ad sonum vocis emittendum.

^f *Sancta sanctorum*, hoc est, *regenerationis sacrarium, baptisterium*, *fontis sacer*; his enim nominibus locus ille cum ab Ambrosio, tum ab aliis Patribus appellatur. Cæterum sanctorum reliquias cum Paulinus epist. 22 *Sancta sanctorum* vocasse reperitur, atque ex Ennodio Ticin. epist. ad Utal. et Gregorio Turon. lib. x; Hist. cap. 31, sacra illa pignora in baptisteriis condi solita intelligamus; erit fortasse qui hæc ipsa de causa locum istum putet ab Ambrosio ita vocatum. Verum tamen metaphoram tantum hic esse probabilius est. De his autem omnibus quæ hoc loco commemorantur, consule Cyrillum Hierosol. Catech. 1; Mystag. et alios.

^g Etsi non omnes baptismi ceremonias enarret

ejus ac voluptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in libro viventium.

6. Vidisti illic levitam, ^a vidisti sacerdotem, vidisti summum sacerdotem. Noli considerare corporum figuras, sed mysteriorum gratiam. Præsentibus angelis locutus es, sicut scriptum est: *Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirunt ex ore ipsius; quoniam angelus est* ^b *Domini omnipotentis* (*Malac. II, 7*). Non est fallere, non est negare: angelus est qui regnum Christi et vitam æternam annuntiat. Non specie tibi **327** æstimandus sit, sed munere. Quid tradiderit considera, usum ejus expe-
pende, et statum ejus agnosce.

7. Ingressus es igitur ut adversarium tuum cernereres, ^c cui renuntiandum in os putaris: ad orientem converteris; qui enim renuntiat diabolo, ad Christum convertitur, illum directo cernit obtutu.

CAPUT III.

In aqua et sacris ministris præsentiam atque operationem divinitatis considerandam esse, pluribus figuris quibus baptisma jam inde a mundi creatione ac postea prænuntiatum est, docet.

8. Quid vidisti? Aquas utique, sed non solas: levitas illic ministrantes, summum sacerdotem interrogantem ^d et consecrantem. Primo omnium docuit te Apostolus non ea contemplanda nobis quæ videntur, sed quæ non videntur, quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna (*II Cor. IV, 18*). Nam et alibi habes: *Quia invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt comprehenduntur: sempiterna quoque virtus ejus ac divinitas operibus æstimatur* (*Rom. I, 20*). Unde et ipse Dominus ait: *Si mihi non creditis, vel operibus credite* (*Joan. X, 38*). Crede ergo divinitatis illic adesse præsentiam. Operationem credis, non credis præsentiam? Unde sequeretur operatio, nisi præcederet ante præsentia?

9. Considera autem quam vetus mysterium sit,

Ambrosius, hanc tamen cujus nemo fere Patrum non meminit, omissam noluit, utpote inter præcipuas annumeratam.

^a Rom. edit. sola, *vidisti sacerdotes*, et sane in lib. I de Sacram., cap. 2, presbyter memoratur in singulari. Per hanc autem vocem non episcopum, ut solet, designat S. Præsul, sed secundi ordinis sacerdotem, ad cujus distinctionem episcopus continuo post summus sacerdos nominatur. Iterum vero ubi Erasm. cum seq. edit. et mss. aliquot, *mysteriorum gratiam*; Amerb. cum pluribus ac potioribus, ut in textu.

^b Mss. nonnulli cum textu hebræo et version. Vulg. et Chald. *Domini exercituum*. Reliqui et edit. omnes cum LXX, Syriaca et Arabica, *Domini omnipotentis*.

^c Omnes edit., *cui renuntiandum mox putares*. Omnes mss., *cui renuntiandum in os*, quidam putares, plures putaris, unus etiam sputaris. In os autem renuntiare idem est ac palam et aperte. Sic *εις πρόσωπον* sumitur in Didymo et Scholiis græcis pro *φανερῶς*. Sumitur etiam in aliis scholiis pro *ἀνασχεύτως* impudenter: quo forte sensu Job I, 11, invenitur. Nec etiam nimium displicet quod habetur

A in ipsius mundi præfiguratum origine. In principio ipso, quando fecit Deus cælum et terram, *Spiritus*, inquit, *superferebatur super aquas* (*Gen. I, 2*). Qui superferebatur super aquas, non operabatur super aquas? ^e Sed quid dicam operabatur? quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Non operabatur, qui superferebatur? Cognosce quia operabatur in illa mundi fabrica, quando tibi dicit Propheta: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritus oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal. xxxii, 6*). Utrumque prophetico subnixum est testimonio, et quia superferebatur et quia operabatur. Quia superferebatur, Moyses dicit: quia operabatur, David testificatur.

10. Accipe aliud testimonium. Corrupta erat caro omnis ab iniquitatibus suis. *Non permanebit*, inquit Deus, *Spiritus meus in hominibus, quia carnes sunt* (*Gen. VI, 3*). Quo ostendit Deus quia carnali immunditia, et gravioris labe peccati gratia spiritalis avertitur. Unde volens Deus reparare quod deerat, diluvium fecit, et justum Noe in arcam jussit ascendere (*Gen. VII, 1 et seq.*) ^f Qui dum, decedente diluvio, corvum dimisisset prius, qui non revertit; dimisit columbam, quæ cum ramo **328** oleæ legitur revertisse (*Gen. VIII, 7, 8*). Vides aquam, vides lignum, coluubam aspicias, et dubitas de mysterio?

11. Aqua est ergo qua caro mergitur, ut omne ^g abluatur carnale peccatum. Sepelitur illic omne flagitium. Lignum est in quo suffixus est Dominus Jesus, cum pateretur pro nobis. Columba est in cujus specie descendit Spiritus sanctus, sicut didicisti in novo Testamento (*Matth. III, 16*), qui tibi pacem animæ, tranquillitatem mentis inspirat. Corvus est figura peccati, quod exit, et non revertitur; si in te quoque justiciæ custodia et forma servetur.

12. Tertium quoque testimonium est, sicut te Apostolus docet: *Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari* (*I Cor. X,*

in cod. Reg., *sputaris*, hoc est, os tibi sputo illinitur. Sed tunc membra sic essent distinguenda, *cui renuntiandum*. In os sputaris, etc. Discimus autem ex hoc loco moris fuisse, ut qui diabolo renuntiabant, in occidentem obverterentur, quandoquidem postea ut Christum aspiciat, convertitur in orientem.

^d De fontis consecratione dicitur lib. I de Sacram. cap. 5, quam etiam constat notam fuisse non solum auctoris Constit. Apost. lib. VII, cap. 4, et operis de Hierar. eccles., cap. de Baptismo; sed etiam SS. Cypriano epist. Synod. ad Januar. et cæteros Numidas episc., Basilio In psal. lxx, Greg. Nissenno et aliis. Unde merito editor Anglus operum Cypriani loco citato, negat illas formulas tam nuperas esse quam novatores sibi et aliis persuadere conantur.

^e Rom. edit. sola, *Sed dicam operabatur. Quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Quod autem operabatur, qui superferebatur in illa mundi fabrica cognosce quando tibi, etc.*

^f Mss. nonnulli, *quando descendente diluvio*.

^g Omnes edit. ac mss. aliquot, *abluatur peccatum. Sepelitur omne vitium*; reliqui mss. majori numero et antiquitate, ut in textu; unus tamen, *abluatur charitate peccatum*.

1, 2). Denique et ipse Moyses dicit in Cantico: *A Misisti Spiritum tuum, et operuit eos mare (Exod. xv, 10)*. Advertis quod in illo Hebræorum transitu jam tunc sacri baptismatis figura præcesserit, in quo Ægyptius interit et Hebræus evasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramento docemur, nisi quia culpa mergitur, et error aboletur: pietas autem et innocentia ^a tuta permansit?

13. Audis quia sub nube fuerunt patres nostri, et bona nube, quæ carnalium refrigeravit incendia passionum. Bona nubes obumbrat quos revisit Spiritus sanctus. Denique supervenit in Mariam virginem, et virtus Altissimi obumbravit ei (*Luc. 1, 75*); quando redemptionem genti genuit humanæ. Et illud miraculum per Moysen in figura factum est (*Exod. xiv, 21 et seq.*). Si ergo in figura adfuit **B** Spiritus, non adest in veritate, cum Scriptura tibi dicat: *Quia lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. 1, 17)*.

14. Merrha fons amarissimus erat: misit in eum Moyses lignum, et dulcis est factus (*Exod. xv, 23 et seq.*).^b Aqua enim sine prædicatione Domini; crucis ad nullos usus futuræ salutis est: cum vero salutaris fuerit crucis mysterio consecrata, tunc ad usum spiritualis lavacri et salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moyses ^c misit lignum, hoc est propheta; ita et in hunc fontem sacerdos prædicationem Domini; crucis mittit, et aqua fit dulcis ad gratiam.

15. Non ergo solis corporis tui credas oculis: magis videtur quod non videtur; quia istud temporale, illud æternum aspicitur, quod oculis non comprehenditur, animo autem ac mente cernitur.

16. Denique doceat te decursa Regnorum lectio. (*IV Reg. v, 1 et seq.*). Naaman Syrus erat, et lepram habebat, nec ab ullo mundari poterat. Tunc ait puella **329** ex captivis, quoniam esset propheta in Israel, qui posset eum a lepræ contagione mundare. Sumpto, inquit, auro et argento, perrexit ad regem Israel. Qui cognita adventus ejus causa, scidit vestimenta sua, dicens quod tentaretur magis, cum de se ea quæ non essent potestatis regni, poscerentur: Elisæus autem regi intimavit ut ad se dirigeret Syrum, quo cognosceret quod esset Deus in Israel. Et cum venisset, mandavit ei ut septies mergeretur in Jordane fluvio.

17. Tunc ille secum tractare cœpit quod meliores **D** aquas haberet patriæ suæ, in quibus se sæpe mer-

sisset, et numquam ^d a lepra esset ablutus; eoque revocatus non obediebat mandatis prophetæ: sed et admonitu et persuasionibus servulorum acquievit, ac mersit. Mundatusque illico intellexit non aquarum esse quod unusquisque mundatur, sed gratiæ.

18. Cognosce nunc quæ sit illa puella ex captivis junior, scilicet ex gentibus congregatio, id est, Ecclesia Domini depressa ante captivitate peccati, quando libertatem adhuc gratiæ non habebat; cujus consilio vanus ille populus nationum verbum audivit propheticum, de quo ante diu dubitavit; postea tamen ubi credidit exsequendum, ablutus est ab omni contagione vitiorum. Et ille quidem dubitavit, antequam sanaretur: tu jam sanatus es, et ideo dubitare non debes.

CAPUT IV.

Aquam non mundare sine Spiritu, Joannis testimonio et ipsis quibus idem sacramentum administratur, verbis declaratur. Quod etiam asseritur significatum per Evangelicam piscinam, et paralyticum a Domino ibi sanatum: quo loco Spiritus sanctus in ejusdem Christi baptismo vere descendisse ostenditur, et quid in hoc mysterio intelligendum?

19. Ideo tibi ante prædictum est, ut non hoc solum crederes quod videbas; ne forte et tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium; quod oculus non vidit, nec auris audivit, **330** nec in cor hominis ascendit (*I Cor. ii, 9*)? Aquas video, quas videbam quotidie: istæ me habent mundare, in quas sæpe descendi, et numquam mundatus sum? Hinc cognosce quod aqua non mundat sine Spiritu.

20. Ideoque legisti quod tres testes in baptismo unum sunt, aqua, sanguis, et Spiritus (*I Joan. v, 7*); quia si in unum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elementum commune, sine ullo sacramenti effectum. Nec iterum sine aqua, regenerationis mysterium est: *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (Joan. iii, 5)*. Credit autem etiam catechumenus in crucem Domini Jesu, qua et ipse signatur: ^e sed nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiæ munus haurire.

21. Ergo ille Syrus septies mersit in Lege: (*IV Reg. v, 14*) ^f tu autem baptizatus es in nomine Trinitatis,

^a Vet. edit. ac pauci mss., *tota permansit*; Rom., *tuta manet*; mss. aliquot, *tuta permanet*; plures, *tuta permansit*.

^b Videbitur forte cuiquam in ea sententia hic esse Ambrosius, ut aquam nisi prius oratione sanctificata sit, baptismo penitus inhabilem existimarit. Sed observandum non hic agi de jure, ut aiunt, ac validitate: at solum referri consuetudinem, et illi veterem figuram accommodari.

^c Abstulerat edit. Rom. voces, *hoc est propheta*; quæ tamen vocabulo *sacerdos* per antithesin quamdam opponuntur.

^d Edit., *a lepra esset mundatus*.

^e Duo ex his verbis advertere est: 1º necessita-

tem baptismi ad peccatorum etiam in catechumenis abluionem, quod similiter docetur in Psal. cxviii, serm. 3, pag. 991, unde inferimus Ambrosium in ea opinione quæ ipsi de Valentiniano imperatore tribuitur, nequaquam fuisse: 2º ad baptismi formam tres divinas personas necessario exprimi oportere; ex quo sententiam de sacramenti ejusdem sub Christi tantum nomine administrati validitate perperam ipsi imponi deducimus. At de utraque re suis locis.

^f Rom. edit. cum uno aut altero mss., *tu autem in gratia baptizatus es*: melius vero vet. edit. cum cod. reliquis omittunt, *in gratia*.

confessus es Patrem, recordare quid feceris; confessus es Filium, confessus es Spiritum sanctum. Tene ordinem rerum in hac fide; mundo mortuus es, et Deo resurrexisti. Et quasi in illo mundi consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es resuscitatus æternam. Crede ergo quia non sunt vacuæ aquæ.

22. Ideo tibi dictum est: *Quia angelus Domini descendebat secundum tempus in natatorium, et movebatur aqua; et qui prior descendisset in natatorium post commotionem aquæ, sanus fiebat a languore quocumque tenebatur* (Joan. v, 4). Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua unus annuus sanabatur: sed nemo ante sanabatur, quam descendisset angelus. Ut esset indicium quia descenderat angelus, movebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides: illis angelus descendebat, tibi Spiritus sanctus: illis creatura movebatur, tibi Christus operatur ipse Dominus creaturæ.

23. Tunc curabatur unus, nunc omnes sanantur: aut certe unus solus populus christianus; est enim in aliquibus et aqua mendax (Jerem. xv, 18). ^a Non sanat baptismus perfidorum (1, q. 1, c. *Non sanat*), non mundat, sed **331** polluit. Judæus urceos baptizat et calices (Marc. vii, 4), quasi insensibilia vel culpam possint recipere, vel gratiam. Tu baptiza hunc calicem tuum sensibilem, in quo bona opera tua luceant, in quo gratiæ tuæ splendor fulgeat. Ergo et illa piscina in figura; ut credas quia in hunc fontem vis divina descendit.

24. Denique paralyticus ille expectabat homi-

^a Voce *perfidorum* primum intelligi possunt ii, qui fidem Christo de servandis ejus mandatis in baptismo datam fregerunt. Deinde strictius qui per hæresim a mystico Christi corpore sunt segregati. Postremo, qui oblatum fidei lumen repudiarunt. Primus sensus ut affingatur sancto Præsuli, nihil suadet. Et certe is hæreticus negari nequit; cum hunc Wiclef quartum ait: *Si episcopus vel sacerdos est in peccato mortali, non ordinat, non conficit, non consecrat, non baptizat*; Constantiense conc., sess. 8, et Tridentinum sess. 7, can. 17, condemnaverint. Qua de re adis Guil. Estium in iv Sentent. dist. I, et Mabillonium in serm. 66 sancti Bernardi. Quod autem ad acceptionem de baptismo hæreticorum, ingentem olim fuisse super hæc materia inter Cyprianum ac Stephanum controversiam nemo nescit: neque etiam quæ fuerit Cypriani, Afrorumque sententia magis ignotum. Quod vero ad Stephani opinionem, exstiterunt nostra memoria, qui contra placita veterum eum in quibuslibet ab hæresi redeuntibus, licet in Trinitatis nomine non baptizatis, iterari baptismum vetuisse disputarent. Illorum momentum præcipuum est decretum ipsius Stephani a Cypriano contra ejusdem epistolam relatum, scilicet: *Si quis ergo a quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur*, etc. Item Augustini locus in lib. De Unico Bapt. cont. Petil., cap. 14, ita loquentis: *Stephanus baptismum hæreticorum in nullo iterandum esse censebat*. Verum forte an non satis advertere amborum verba ex usu qui per ea tempora vivebat, intelligenda; sicut Eusebius lib. vii, cap. 3, et Vincentius Lerin. Comm. 1, cap. 19, satis indicant: hæreticos autem rebaptizari ex traditione fere communi eos solos moris fuisse, qui tincti sub Trinitatis invocatione non fuerant; ut constat auctoritate non modò fluidatorum auctororum, sed etiam Augustini passim contra Donatistas, Optati Milev.,

nem (Joan. v, 7). Quem illum, nisi Dominum Jesum natum ex Virgine: cujus adventu non jam umbra sanaret singulos, sed veritas universos? Iste est ergo qui expectabatur ut descenderet, de quo dixit Deus Pater ad Joannem Baptistam: *Super quem videris Spiritum descendentem de caelo, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto* (Joan. 1, 33). De quo testificatus est Joannes dicens: *Quis vidi Spiritum descendentem de caelo quasi columbam et manentem super eum* (Ibid., 32). Et hic quare Spiritus sicut columba descendit, nisi ut tu videres, nisi ut tu agnosceres columbam etiam illam quam Noe justus emisit ex arca, istius columbæ speciem fuisse, ut typum agnosceres sacramenti (Gen., viii, 8)?

25. Et fortasse dicas: Cum illa vera columba fuerit quæ emissa est, hic quasi columba descenderit: quomodo illic speciem fuisse dicimus, hic veritatem; cum secundum ^b Græcos in specie columbæ Spiritum descendisse sit scriptum (Lac. iii, 12)? Sed quid. tamen verum quam divinitas quæ manet semper? ^c Creatura autem non potest veritas esse, sed species, quæ facile solvitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, non in specie esse debeat, sed vera simplicitas. Unde et Dominus ait: *Estote astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Math. x, 16). Merito ergo sicut columba descendit, ut admoneret nos simplicitatem columbæ habere ^d debere. Speciem autem et pro veritate accipiendam legimus et de Christo: *Et specie inventus*

^c Facundi Hermian. atque aliorum. Et sane Leo Magnus eandem criminationem non effugeret, nisi simili modo acciperetur id quod ait epist. 89, ad Nicetan: *Qui baptismum ab hæreticis receperant, sola S. Spiritus invocatione per impositionem manuum confirmandi sunt*; illic enim nulla hæreticorum distinctio exprimitur. Attamen multo etiam probabilius est conditionem illam, modo baptisma in nomine Trinitatis collatum fuerit, a Stephano exartam esse in sua epistola. Quid enim aliud sibi voluit Firmilianus, dum ita scripsit: *Illud quoque absurdum, quo non putant querendum esse, quis sit ille qui baptizaverit; eo quod qui baptizatus sit, gratiam consequi poterit invocata Trinitate nominum Patris et Filii et Spiritus sancti?* Idem quoque post narratam demoniacæ ejusdam feminæ historiam, subdit: *Quid igitur de hujusce baptismi dicemus... maxime cui nec Symbolum defuit Trinitatis*, etc. Adde his quod nec Patres Arelat. nec Augustinus cum Cypriani atque Afrorum causam aperte damnarint, in Stephanum et Rom. Ecclesiam quidquam dixere; immo Facundus disertè prodit Cyprianum a Stephano jure culpatum. Utcumque porro se res habeat, certum est perperam in hæc controversia citari hunc Ambrosii locum; non enim in eo de hæreticorum, sed de Judæorum, aut etiam de infidelium, quæ tertia acceptio est, baptismis agi tum ipsa orationis series, tum auctor operis de Sacram. lib. ii, c. 1, n. 2, testatum reddunt.

^b Apud Lucam Græce hic locus ita exprimitur: *σπαρατὴν εἶδεν ὡς ἐπὶ περιστερᾶν.*

^c Edit., *Creatura autem.*

^d Mss. plerique, ac edit. Amerb. hunc locum distinguunt alia ratione; hac videlicet, *debere: speciem autem et pro veritate accipiendam. Legimus et de Christo. Potiorem tamen alteram esse subsequencia plane declarant.*

ut homo (*Phil.* II, 7); et de Patre Deo : *Neque speciem ejus vidistis* (*Joan.* V, 37).

CAPUT V.

Confirmatur adesse Christum in baptisate, atque adeo non considerandos ejus ministros. Demum confessio Trinitatis a baptizatis edi solita paucis expenditur.

26. Estne adhuc quod dubitare debeas, cum evidenter tibi clamet in Evangelio Pater, qui ait : *Hic est Filius meus in quo complacui* (*Matth.* III, 17); clamet Filius, super quem sicut columba se demonstravit Spiritus sanctus; clamet et Spiritus sanctus, qui sicut columba descendit; clamet David : *Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super 332 aquas multas* (*Psal.* XXVII, 3); Cum tibi Scriptura (*1. q. 1. c. Cum Script.*) testetur quod ad Hierobaal preces ignis descendit de caelo (*Judic.* VI, 21), et rursus precante Elia, ignis sit missus a quo sacrificium consecravit (*III Reg.* XVII, 38) ?

27. Non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. Et si merita spectes; sicut Eliam consideres, Petri quoque merita spectato, vel Pauli, qui acceptum a Domino Jesu hoc nobis mysterium tradiderunt. Ignis illis visibilis mittebatur (*1. q. 1. c. Cum Script.*, § *Ignis*), ut crederent : nobis invisibilis operator, qui credimus : illis ad figuram, nobis ad commotionem. Crede ergo adesse Dominum Jesum invocatum precibus sacerdotum, qui ait : *Ubi fuerint duo vel tres, ibi et ego sum* (*Matth.* XVIII, 20); quanto magis ubi est Ecclesia, ubi mysteria sua sunt, ibi dignatur suam impertire praesentiam !

28. Descendisti igitur; recordare quid responderis, quod credas in Patrem, credas in Filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic : *Crede in majorem et minorem et ultimum* : sed eadem vocis tuae cautione constringeris, ut similiter credas in Filium, sicut in Patrem credis : similiter in Spiritum sanctum credas, sicut credis in Filium; hoc solo excepto, quod in cruce solius Domini Jesu lateris tibi esse credendum.

* Rom. edit. sola, qui sacrificium consumpsit. Deigne autem in Hierobaal sacrificium descendente, vide quae in Admonitione diximus. Citatur potro hic locus ab Algero lib. III de Sacram. cap. 10, ut probet vera sacramenta esse apud haereticos. Gratianus quoque eodem consilio hunc ipsum adhibet in Decr., sed corruptum; cum pro Hierobaal, praeferat Hieroboam. Observat vero ejusdem commentator istic non agi de sacerdotibus improbis, proindeque in ea causa male allegari hoc testimonium.

^b Mss. aliquot non inferioris notae, ad communitationem.

^c Non alia efficaciori probatione omnimodam personarum divinarum aequalitatem contra Arianos, aliosque veteres haereticos demonstrarunt antiqui Patres, quam ea quae petitur ex forma baptismatis. Quo telo etiam Sociniani confunduntur. Adverte vero hic baptismum fieri per immersionem.

^d Rom. edit. sola, *Attrahe nos post te*. Et infra, *in odorem unguentorum*. Quod ad primam ei congruit Hebr. textus atque Vulg. nobis autem LXX et reli-

CAPUT VI.

Egressis e fonte baptismatis quare unctio fiat in capite : cur etiam pedum lotio post baptismum ; quæve peccata utrisque remittantur.

29. Post hæc utique ascendisti ad sacerdotem : considera quid secutum sit. Nonne illud quod ait David : *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron* (*Psal.* CXXXII, 2) ? Hoc est unguentum, de quo et Salomon ait : *Unguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulae dilexerunt te, et attraxerunt te* (*Cant.* I, 2). Quæ hodie renovatæ animæ dilexerunt te, Domine Jesu, dicentes : *Attrahe nos post te, in odorem vestimentorum tuorum currinus* (*Ibid.*, 3), ut odorem resurrectionis haurirent !

30. Quare hoc fiat intellige, quia *oculi sapientis in capite ejus* (*Eccles.* II, 14). Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam juventutis; ideo in barbam Aaron, ut fiat electum genus, sacerdotale, pretiosum; omnes enim in regnum Dei et in sacerdotium unguimur gratia spiritali.

31. Ascendisti de fonte, memento Evangelicæ lectionis. Etenim Dominus noster Jesus in Evangelio lavit pedes discipulis suis. Quando venit ad Simonem Petrum, ait Petrus : *Non lavas mihi pedes in æternum* (*Joan.* XXI, 8); non advertit mysterium, et ideo ministerium recusavit; quod gravari humilitatem servi crederet, si sibi obsequium domini patienter admitteret. Cui respondit Dominus : *Si non laveris pedes, non habebis partem mecum*. Quo audito, Petrus : *Domine, non tantum pedes, inquit, sed et manus et caput*. Respondit Dominus : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet ; sed est mundus totus* (*Ibid.*, 9).

32. Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatam : quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem (*Gen.* III, 6). Ideo planta ejus abluitur, ut hæreditaria peccata tollantur; nostra enim propria per baptismum relaxantur.

33. Simul cognosce mysterium in ipso humili-

quæ vers. Quod vero ad alterum, omnia Scripturæ idiomata eidem favent. Attamen locum hunc putamus ita citatum ab Ambrosio, ut simul ad fragrantiam vestimentorum Jacob fraternam benedictionem a patre suffragantis alluderet.

^e Mss. non pauci, in regnum Dei et consacerdotium.

^f Eadem edit. Rom. sola, *Jesus lavit pedes*, sublato nimirum, in Evangelio. Infra vero pro eo quod in edit. omnibus et mss. nonnullis habetur, *ministerium recusavit*; legitur in reliquis mss., *mysterium recusavit*. Haud satis recte.

^g Mss. aliquot, *gravari humilitate se servus credit*.

^h Hic locus jam a longo negotium plurimis accessit. Etenim in margine cod. Clarom. eadem qua textus manu notatum illud occurrit : *Mirum quod dicit in baptismo propria peccata lavari, in pedum ablutione a Domino discipulis facta originalia peccata tolli*. Non alio etiam respiciebat Hugo Victor, cum in *Joan.* XIII scriberet aliquos, *lotione pedum peccatum originale dimitti post baptismum* asseruisse. At multo

tatis ^a consistere ministerio; alii enim: *Si ego lavi vobis pedes Dominus et magister; quanto magis et vos debetis lavare pedes invicem vobis (Joan. xiii. 14)!* Cum enim ipse auctor salutis per obedientiam nos redemerit; quanto magis nos servuli ejus humilitatis et obedientiæ exhibere debemus obsequium!

CAPUT VII.

Vestimentis candidis peccatorum ablutionem indicari: cujus opera ut Ecclesia se nigram atque decoram diceret, effectum est. Angelos nitorem ejus sicut et Dominicæ carnis miratos esse; quin immo ipsummet Christum sub variis figuris commendasse Sponsæ suæ formam: quorum in se mutui affectus describuntur.

34. Accepisti post hæc ^b vestimenta candida (*De Consec. dist. 4, c. Accepisti*), ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum, indueris innocentiae casta velamina, de quibus dixit Propheta: *Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. l. 9)*. Qui enim baptizatur, et secundum Legem et secundum Evangelium videtur esse mundatus: secundum Legem, quia hyssopi fasciculo Moyses aspergebat ^c sanguinem agni (*Exod. xii, 22*): secundum Evangelium, quia Christi erant candida vestimenta sicut nix, cum resurre-

vehementius nonnulli ex heterodoxis in eam sententiam, ut in Admonitione diximus, excandescerent, ob eam præcipue librum Ambrosio abjudicarent. Verum tamen illis in mentem non veniebat duorum locorum, in quibus huic plane gemina docet S. Doctor. Primum qui e deperditis in Esaiam Comment. petitus fuit, Augustinus lib. iv cont. duas epist. Pelag. cap. 11 citat in hæc verba: *Et alio loco in eodem Opere loquens de apostolo Petro: Ipse se, inquit, obtulit, quod ante putabat esse peccatum, lavari sibi non solum pedes et caput poscens; quod illico intellexisset lavacro pedum, qui in primo lapsi sunt homine, sordem obnoxiiæ successionis aboleri. Secundus autem locus, qui ab eodem Augustino laudatur adversus Julianum, in Exposit. psal. xlviii, vers. 6, num. 8, sic habetur: *Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, et obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, ut omnes illo vulnere claudicemus. Unde Dominus discipulis pedes lavit, ut lavaret venena serpentis: et Petrus reprehenditur, quod excusabat, ne sibi Dominus pedes lavaret. . . . Cui Dominus respondet: Qui lotus est non habet necesse ut lavet nisi pedes, sed est mundus totus. Quid his tribus reperiri possit magis affine? Quamquam vero iisdem ad probandum originale peccatum utitur ibidem Augustinus, non est tamen existimandum Ambrosianam fuisse opinionem noxam originalem ejusmodi lotionem aboleri. Quis enim credat Augustinum suis et Ecclesiæ adversariis testimonia, quæ a veritate ac fide abhorreant, oppositurum, maxime cum eadem illa ceremonia in Africa, ut alibi dicitur, non obtineret? Aut quis rursus Ambrosium qui ubique baptismum perfectam justitiam regenerationemque attribuit, et hoc ipso loco sicut et aliis non paucis agnoscat Petrum fuisse mundum, existimet in ea sententia esse potuisse, ut originis maculam pedum lotionem, quam non ignorabat omitti multis in Ecclesiis, abluere contenderet? Sed nihil hic opus est conjecturis, ipse mentem suam satis aperit citata Expos. psal. xlviii, num. 9, in hunc modum: *Unde reor, inquit, iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti.***

tionis ³³⁴ suæ gloriam in Evangelio (*Matth. xvii, 2*) demonstraret. Super nivem ergo dealbatur, cui culpa dimittitur. Unde et per Esaiam Dominus ait: *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, ut nivem dealbabo (Esai. i, 18)*.

35. Hæc vestimenta habens Ecclesia per lavacrum regenerationis assumpta, dicit in Canticis: *Nigra sum et decora, ^d filiæ Hierusalem (Cant. i, 4)*. Nigra per fragilitatem conditionis humanæ, decora per gratiam: nigra, quia ex peccatoribus; decora fidei sacramento. Hæc vestimenta cernentes filiz Hierusalem stupefactæ dicunt: *Quæ est hæc quæ ascendit dealbata (Cant. viii, 5)?* Hæc erat nigra, unde nunc subito dealbata!

36. Dubitaverunt etiam angeli cum resurgeret Christus, dubitaverunt Potestates cœlorum videntes quod caro in cœlum ascenderet. Denique dicebant: *Quis est iste Rex gloriæ? Et cum alii dicerent: Tollite portas ^e Principis vestri, et elevumini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ; alii dubitabant dicentes: Quis est iste Rex gloriæ (Psal. xxiii, 8, 9)?* In Esaiâ quoque habes dubitantes virtutes cœlorum dixisse: *Quis est iste qui ascendit ex Edom, rubor vestimentorum ejus ex Bosor, speciosus in stola candida (Esai. lxiii, 1)?*

Meritoque Dominus. . . . lavemus inquit et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutum; et ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito: et non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis. Quid autem clarius, quam per lubricum delinquendi, lubricum calcanei, lubricum hæreditatis, nihil aliud indicari, ut ad hunc eundem locum annotavimus, quam concupiscentiam? quæ tametsi vere ac proprie in renatis non sit peccatum, tamen quia ex peccato est, et ad peccatum inclinât, dicitur peccatum ab Apostolo. Ut igitur hæc hæreditaria peccata, sive illud quod Petrus habebat primi hominis de successionem peccatum tolleretur, in pedum lotionem peculiarem gratiam conferri existimabat Ambrosius: quod majus subsidium sanctificationis vocat fidus ejus interpres, si tamen non Ambrosius ipse, lib. iii de Sacram., cap. 1, num. 7. Non ignoramus quosdam et catholicis esse theologis, qui peccata ista levia quæ naturalia nominat Augustinus, hæreditaria ab Ambrosio dici arbitrentur. Sed cum venialia peccata non minus quam capitalia in baptismo elui fides doceat, omnino standum illi expositioni, quam ipse suppeditat S. Doctor.

^a Quidam mss., *consistere mysterium.*

^b Candidarum vestium, quibus indui solebant recens baptizati qui non meminerit, ex antiquis Patribus, Ecclesiasticarumque rerum scriptoribus vix illum reperias.

^c Rom. edit. sola, *sanguinem avis*. Ubi notavit in margine Levit. xiv, sed consensus vet. edit. ac mss. omnium facit ut sit probabilius ad locum a nobis assignatum fieri allusionem.

^d Sic omnes edit. cum mss. aliquot: alii numerosissimi, *filiæ Hierusalem*; sed contra sacrorum omnium cod. auctoritatem.

^e Mss. partim, *principes vestri*, partim *principes vestras*; alii quiet plures, *principis vestri*. De qua lectione dictum est ad lib. de Instit. Virg. cap. 5, num. 39. Ubi etiam de hac angelorum ignoratione nonnihil subjunximus: de qua insuper cum alibi, tum lib. i de Fide, cap. 6, tractat Ambrosius.

37. Christus autem videns Ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse, ut habes in Zachariæ libro prophetæ (Zach. III, 5), sordida vestimenta susceperat, vol animam regenerationis lavacro mundam atque ablutam, dicit: *Ecce formosa es, proxima mea, ecce es formosa, oculi tui sicut columbæ* (Cant. IV, 1); in cujus specie Spiritus sanctus descendit de cœlo (Luc. III, 22). Formosi oculi sicut columbæ, quia in ejus specie Spiritus sanctus descendit de cœlo.

38. Et infra: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro, quæ omnes geninos creant, et infecunda non est in eis; ut resticula coccinea labia tua* (Cantic. IV, 2, 3). Non mediocris ista laudatio. Primum^b dulci comparatione tonsarum; capras enim et in altis pasci sine periculo novimus, et in præruptis securas cibum capere: deinde cum **335** tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ per lavacrum superflua peccata depolant, quæ mysticam fidem et moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Jesu loquantur.

39. In iis formosa est Ecclesia. Unde ad eam Verbum Deus dicit: *Tota formosa es, proxima mea; et reprehensio non est in te; quia culpa demersa est. Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano: transibis, et pertransibis a principio fidei* (Ibid., 7, 8); eo quod renuntians mundo transierit sæculum, pertrans-

^a Vet. edit. cum mss. plerisque, *sicut diximus supra, quia sicut columba descendit. Et infra*, etc. Melius Rom. edit. cum codicibus reliquis ut in contextu.

^b Rom. edit. *Apta comparatione.*

^c Gem. cod., *Adhuc es a Libano, sponsa, adhuc es, etc.*

^d Ita edit. Rom. cum parte cod.; mss. veteres autem cum alia, *quærit suscitantem, et suscitari sibi eam*, etc. Minus commode.

^e Rom. edit. sola, *quod ablutæ nullis jam delictis sorderent*. Timuit forte ne abuterentur Ambrosianis verbis novatores, ut delicta non tolli, sed tegi astruerent. Verum futilis esset istorum eia probatio; ibi siquidem non sordent delicta, ubi nulla sunt.

^f Eadem Rom. edit. etiam hic sola post vocabulum *sacramento* ista subjunxerat: *Ut signaculum super brachium tuum, quo opera tua. . . factu es. Aqua multa non poterit extinguere charitatem, et charitas tua. . . non possint. Unde? Repete, quia, etc.*

^g De Confirmatione hoc dici extra dubium est. Sed cum chrismationis mentio hic nulla fiat, id multas parit nec exiguas difficultates. Nam contendebat P. Sirmundus recens baptizatis non aliam primis sæculis unctionem adhibitam in administrando hoc sacramento, nisi illam, quæ superiori capite designatur, qua sacerdos egredientium e sacro fonte caput linibat: episcopo autem reservatam solam manuum impositionem. Acerrimum ea in re adversarium expertus est Petr. Aurelium, qui chrismationem a sacerdote fieri solitam verticis fuisse disputabat, ac proinde aliam, frontis videlicet, adjici debuisse ab episcopo. Dallæus tutatur Sirmundi partes, et lib. III de Confirm. cap. 8, diserte negat ullam neque hoc loco, neque lib. III de Sacram. cap. 2, unctionem significari: sed contendit ab his auctoribus tantum agnosci duplex signaculum, unum corporis, de quo supra cap. 6 et lib. III de Sacram. cap. 1; alterum spiritus, de quo locis modo cit. primum chrismate ab eodem presby-

terit ad Christum. Et iterum dicit ad eam Deus Verbum: *Quid pulchra et suavis facta es charitas in delictis tuis? Statura tua similis facta est palmæ, et ubera tua botris* (Cant. VII, 6, 7).

40. Cui respondet Ecclesia: *Quis dabit te, frater, mihi lactentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te: et quidem non spernent me. Assumam te, et inducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me. Docebis me* (Cant. VIII, 1, 2). Vides quemadmodum delectata munere gratiarum, ad interiora cupit mysteria pervenire, et omnes sensus suos consecrare Christo? Adhuc^d quærit, adhuc suscitatur charitatem, et suscitari sibi eam poscit a filialiibus Hierusalem, quarum gratia, hoc est, animarum fidelium, Sponsum in amorem sui uberius desiderat provocari.

41. Unde Dominus Jesus et ipse invitatus tantæ studio charitatis, pulchritudine decoris et gratiæ; quod nulla jam in ablutis delicta sorderent, dicit ad Ecclesiam: *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum* (Ibid., 6); hoc est, decora es, proxima mea, tota formosa es, nihil tibi deest. *Pone me ut signaculum in cor tuum; 336* quo fides tua pleno fulgeat^f sacramento. Opera quoque tua luceant, et imaginem Dei præferant, ad cujus imaginem facta es. Charitas tua nulla persecutione minuat, quam multa aqua excludere, flumina undare non possint (Ibid. 7).

42. Unde repete quia accepisti^g signaculum spiritero qui verticem unxerat, in fronte factum ad crucis instar: alterum quo per manuum antistitis impositionem septiformi gratia cor consignatur. Sed primo hic errat ille minister, quod unctionem cap. 6 hujus libri, et cap. 1 lib. III de Sacram. significatam a presbytero fieri docet: cum ex simplici locorum inspectione manifestum sit soli episcopo hanc arrigari. Deinde quod infert eandem illam consignationem inter baptismatis numerandam esse ceremonias, pari etiam jure idem de sacramento eucharistiæ colligi posset: quod ne ille quidem unquam concederet. Verum hæc ulterius prosequi non est loci hujus. Addeamus tamen Sanctibœuvium, qui ex SS. PP. chrismationi effectum et gratiam Confirmationis Dissert. 3, art. 21, attribuit, numquam agere de impositione manuum, quin unctionem superiori capite memoratam ei adjungat. Si quis autem duas illas res tum hic apud Ambrosium, tum lib. III de Sacram. cap. 1 et 2 nimium separatas dixerit, quam ut unum ex eis coeat sacramentum, nullo negotio respondebitur fieri potuisse, ut non sejungerentur in administratione, quæ in expositione disjunguntur. Certum enim est omnia eodem ordine, quo gerebantur non hic referri; immo vero nec pauca etiam prætermitti. Hoc quidem favet eorum opinioni, qui arbitrantur cum Petro Aurelio peculiarem hoc loco includi chrismationem. Sed quidquid dixerint heterodoxi, cum probabilibus sit unctionem, quemadmodum loco citato propos. 6 docet Sanctibœuvius, tantummodo partem integram esse Confirmationis, sartam tectam ejusdem sacramenti substantiam semper habebimus. Cæterum duas chrismationes Greg. Sacramentarium distinctas notat; sed Gallic. Sacram. et Missale, atque item Missale Gothicum eam quæ frontis est, solam memorant. Verticalem quam a Silvestro papa institutam volunt, in iis locis in quibus necdum admissa fuerat, verisimile est canone A. rausic. recipi jussam; quanquam tamen affirmat P. Morinus ejus-

ritale, spiritum sapientiae et intellectus, spiritum A (I Cor. II, 9). Ergo ne quis hoc dicat, summo studio consilii atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris (Isai. XI, 2) : et serva quod accepisti. Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus; et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis, sicut Apostolica lectione didicisti (II Cor. V, 2).

CAPUT VIII.

De mystico Domini altaris convivio : quod ne quispam minoris faciat, ostenditur Synagogae sacris antiquius esse; cum in sacrificio Melchisedech expressum fuerit : ipso autem manna longe praestantius, cum sit corpus Christi; ac inter utrumque perelegans comparatio instituitur.

43. His abluta plebs dives insignibus, a ad Christi B contendit altaria, dicens : *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui laetificat juventutem meam (Psal. XLII, 4)*; depositis enim inveterati erroris exuviis, renovata in aquilae juventute, caeleste illud festinat adire convivium. Venit igitur, et videns sacrosanctum b altare compositum, exclamans ait : *Parasti in conspectu meo mensam*. Hanc loquentem inducit David dicens : *Domine pascui me, et nihil mihi deerit : in loco pascuae ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me (Psal. XXII, 4, 2)*. Et infra : *Nam etsi ambulem in medio umbrae mortis, non timebo mala; quoniam tu mecum es. Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Parasti in conspectu meo mensam 337 adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, c et poculum tuum inebrians quam praclarum est!*

44. Nunc illud consideremus, ne quis forte visibilia videns (quoniam quae sunt invisibilia, non videntur, nec possunt humanis oculis comprehendi) dicat forte : *Judaeis Deus manna pluit, pluit coturnices (Exod. XVI, 13)*; Ecclesiae autem illi dilectae haec sunt quae praeparavit; de quibus dictum est : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus eum*

dem concilii mentem fuisse ut eam unctionem vel aboleret, vel declararet non necessariam. Quod autem addit frontalem diacono tributam a concilio, minime mirum videri debet, si non est illi sacramento essentialis.

a Hic indicatur neophytorum a baptisterio ad altare, id est, ab infima Ecclesiae parte ad sanctuarium, processus; ut ibi sancta pascerentur eucharistia. Hoc autem non fiebat sine pia quadam pompa, et plena majestatis. Singuli enim accensos cereos manu gerebant; cumque per totam octavam eodem ornatu accederent ad sacra synaxim, si quae puellae virginitatem in Paschatis festo essent professae, ipsae etiam inter hos innocentes greges deducebantur. Ultimum hoc liber de Lapsu virginis testatum facit : de luminibus autem agitur in opella de Mysterio Paschae, cap. 5, apud Gregorium Nazian. Orat. 40 prope finem, Cyrillum Hieros. Procatech. et Catech. 1, Fortunatum, atque alios. Huc adjungemus ab Ambrosio, fore quoties sacramento eucharistici mentionem facit, et sane facit non infrequentem, psalmum XLII, sed maxime XXI, adhiberi. Vide quae nos tomo super ad Apologiam David priorem cap. 12, num. 50, observamus.

b Altare compositum, hoc est ornatum. Etenim

(I Cor. II, 9). Ergo ne quis hoc dicat, summo studio volumus comprobare quod et antiquiora sunt sacramenta Ecclesiae quam Synagogae, et praestantiora quam manna est.

45. Antiquiora docet lectio Genesis quae decursa est (Gen. XIV, 18); Synagoga enim ex lege Moysi principium sumpsit (Exod. XXXIV, 1 et seq.) : Abraham vero longe anterior, qui victis hostibus, et nepote proprio recepto, cum potiretur victoria; tunc illi occurrit Melchisedech, et protulit ea quae Abraham veneratus accepit. Non Abraham protulit, sed Melchisedech; qui inducitur sine patre, sine matre, neque initium dierum, neque finem habens, similis autem Filio Dei : de quo ait Paulus ad Hebraeos : *Quia manet sacerdos in perpetuum (Hebr. VII et seq.)*; qui interpretatione Latina dicitur rex justitiae, rex pacis.

46. Non agnoscis quis iste sit? Potest homo esse rex justitiae, d cum ipse vix justus sit? Potest esse rex pacis, cum vix possit esse pacificus? Sine matre secundum divinitatem, quia ex Patre Deo genitus est, unius substantiae cum Patre : sine patre secundum incarnationem, qui natus ex Virgine est : initium et finem non habens, quia ipse est initium et finis omnium, primus et novissimus. Non igitur humani, sed divini est muneris sacramentum quod accepisti, ab eo prolatum qui benedixit fidei patrem Abraham, illum ejus gratiam et gesta miraris.

47. Probatum est antiquiora esse Ecclesiae sacramenta, nunc cognosce potiora. Revera (De Consec. dist. 2, c. Revera) mirabile est quod manna Deus pluerit patribus, et quotidiano caeli pascebantur alimento. Unde dictum est : *Panem angelorum manducavit homo (Psal. LXXVII, 25)*. Sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt : ista autem esca quam accipis, iste panis vivus qui descendit de caelo, vitae aeternae substantiam subministrat; et quicumque hunc manducaverit, non morietur in aeternum : et est corpus Christi.

48. Considera nunc (De Consec. dist. 2, c. Revera,

jam a primo Ecclesiae exordio, ut altaria sacra bis-synis pallis, velis, variis ex auro atque argento donariis, cereis, floribus denique exornarentur, in more fuisse auctores sunt Optatus Milevit. lib. VI, Victor. de Perseq. lib. I; Paulinus Nol. poem. 14, de sancto Felice; Hieronymus epist. ad Nepot.; Augustinus lib. XXI de Civit. Dei, cap. 8; Theodoretus lib. I Hist. Eccles., cap. 51, et alii.

c Omnes edit. ac pauci mss. cum textu Hebraeo et Vulg., et poculum meum; mss. alii multo plures atque antiquiores, et poculum tuum. Sic etiam LXX et aliae versiones. Infra vero edit. Rom. sola, *uec in cor hominis ascenderunt*. Cui versio quoque Arabica istuc concinit.

d Mss. nonnulli, *cum ipse victus justus sit*; alii aliquid, *cum ipse rex pacis vix justus sit*.

e Ab hisce verbis in superior. edit. caput 9 incipiebat : quam autem incongrue, nemo non videt. Porro ab hoc ipso loco ad finem usque operis tot tamque efficacia probandae Christi in sacramento reali, ut vocant, praesentiae suppetunt argumenta, ut ea depromere atque adversus temerariam Berengarii novitatem opponere strenuissimi ejusdem eucharisticae veritatis propugnatores Lanfrancus, Guitmundus, Algerus, Petrus Cluniacensis, aliique certatim

§ *Considera* utrum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vitæ. Manna illud e cælo, hoc supra cælum; illud cæli, hoc Domini cælorum: illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione, **388** quod quicumque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit (*Exod. xvii, 6*), tibi sanguis e Christo (*Joan. vi, 55 et seq.*): illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in æternum. Judæus bibit, et sitit: tu cum biberis, sitire non poteris: et illud in umbra, hoc in veritate.

49. Si illud quod miraris, umbra est; quantum istud est, cujus et umbram miraris! Audi quia umbra est quæ apud patres facta est: *Bibebant*, inquit, *de consequenti eos petra: petra autem erat Christus.* **B** Sed non in pluribus eorum complacitum est Deo; nam prostrati sunt in deserto (*I Cor. x, 4, 5*). Hæc autem in figura facta sunt nostra. Cognovisti præstantiora; potior est enim lux quam umbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de cælo.

CAPUT IX.

Ne quis externa percussus specie, in fide fluctuet, plurimis exemplis, quibus mutatam aut victam fuisse naturam constat, in medium allatis, e pane veram Christi carnem fieri evincit. Postremo nonnullis quæ ad effectus ejus, utentium dispositiones ac similia pertinent, figurate propositis, tractatum claudit.

50. Forte dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis **C** adhuc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis! Probemus non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit: majoremque vim esse benedictionis quam naturæ; quia benedictionis etiam natura ipsa mutatur.

51. Virgam tenebat Moyses, projecit eam, et facta est serpens (*Exod. iv, 3, 4*). Rursus præhendit caudam serpentis, et in virgæ naturam revertit. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam et

contenderint. Neque vero ut easdem elevarent aut eluderent probationes, sequiorem operam navaverunt heterodoxi. Veruntamen inanes, ne dicamus inaptas, eorum argutias atque cavillationes esse prudentis lector facile deprehendit. Adjacent Card. Peronii lib. II de Euchar. sect. 14, ac tom. II operis de Perpetuitate fidei, etc., vernaculo sermone evulgati, et hoc ibi tam clare demonstratum leges, ut qui Romanæ Ecclesiæ fidem in iisdem testimoniis non videat expressam, haud vulgariter cæcutire affirmaturus sis.

^a Edit. omnes, et mss. nonnulli, *ad prophetæ preces*; alii aliquot, et Lanfrancum cum illis, *ad prophetæ voces*; omnium veterum, *a prophetæ prece*, id est, statim finita ejus oratione.

^b Veteres edit. cum mss. non paucis, *Marath fluvius*; Rom. sola, *Marath fons*; alii mss. frequentissimi, ut in textu.

^c Ferri species, hoc est, ferri natura et substantia. Namque isto significato vocem *species* interdum summi supra docuit ipse Ambrosius.

^d Dicitio *virtutis* in mss. desideratur, quam nec agnoscit Algerus lib. I, cap. 9. Exstat tamen apud Lanfrancum et in cunctis edit. Et certe si removeatur,

A serpentis et virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere; et non erat potus in fluviiis (*Exod. vii, 20 et seq.*). ^a Rursus a prophetæ prece cruor cessavit fluminum, aquarum natura remeavit. Circumclusus undique erat populus Hebræorum, hinc Ægyptiis vallatus, inde mari clausus: virgam levavit Moyses, separavit se aqua, et in murorum specie congelavit, atque inter undas via pedestris apparuit (*Exod. xiv, 21 et seq.*). Jordanis retrorsum conversus contra naturam in sui fontis revertit exordium (*Jos. iii, 16*). Nonne claret naturam vel maritimum fluctuum vel fluvialis cursus esse mutatam? Sitiēbat populus patrum, tetigit Moyses petram, et aqua de petra fluxit. Numquid non præter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret petra, quam non habebat natura? ^b Merrha fluvius amarissimus erat, ut sitiens populus bibere non posset. Misit Moyses **389** lignum in aquam, et amaritudinem suam aquarum natura deposuit (*Exod. xv, 25 et seq.*), quam infusa subito gratia temperavit. Sub Elisæo propheta uni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, et statim mersum est. Rogavit Elisæum, qui amiserat ferrum: misit etiam Elisæus lignum in aquam, et ferrum natavit (*IV Reg. vi, 6*). Utique et hoc præter naturam factum cognoscimus; gravior est enim ^c ferri species, quam aquarum liquor.

52. Advertimus igitur majoris esse ^d virtutis gratiam quam naturam, et adhuc tamen prophetice benedictionis numeramus gratiam? Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret (*III Reg. xviii, 38*); quid dicimus de ipsa ^e consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cælo deponeret: non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: *Quia ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt* (*Psal. cxlviii, 5. De Consec., dist. 2, c. In quibus, § C* subintelligenda necessario erit, vel alia non absimilis significationis.

^e Hic apertissime sacramentalis consecratio fieri docetur ipsismet Domini verbis, illis videlicet quam S. Præsul infra memorat: *Hoc est corpus meum*. Ita etiam lib. IV de Sacram., ubi eadem eucharistice consecratio Dominicis etiam verbis cap. 4 attributa fuit; quænam illa sint, cap. seq. exponitur eo sane modo, quo nihil dici clarius potest. Semel enim atque iterum inculcat hæc ipsa esse: *Accipite, et edite ex hoc omnes; hoc est enim corpus meum*; et alia illa: *Accipite, et bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus*. Et ne quid relinquant ambiguitatis, adjicit ante Christi verba panem ac vinum esse: illis autem pronuntiat, jam esse corpus et sanguinem Domini. Non ignoramus quidem Græcos inter atque Latinos de forma consecrationis nonnulli intercedere dissidii, nec Scholasticis etiam omnino inter se convenire in hac materia: sed hoc loco sufficiat admonuisse omnino nullum ex antiquis Patribus hæc de re manifestis locutum esse, quam hos dnos, si tamen dno sunt, auctores; prætereaque consecrationem ac benedictionem hoc ipso loco idem sonare.

jus clare); sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo A
facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in
id mutare, quod non erant? ^a Non enim minus est
novas rebus dare, quam mutare naturas.

53. Sed quid argumentis utimur? Suis utamur
exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mys-
terii veritatem. Numquid naturæ usus præcessit,
cum Jesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordi-
nem quærimus, viro mixta femina generare consue-
vit. Liqueat igitur quod præter naturæ ordinem Virgo
generavit. Et hoc quod conficimus corpus, ex Vir-
gine est: quid hic quæris naturæ ordinem in Christi
corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus
partus ex Virgine? Vera utique caro Christi, quæ
crucifixæ est, quæ sepulta est: vere ergo carnis il-
lius sacramentum est.

54. Ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus
meum* (*Matth. xxvi*, 26). Ante benedictionem ver-
borum cœlestium ^b alia species nominatur, post con-
secrationem corpus significatur (*De Consec. dist. 10*,
§ *Hæc et his*). Ipse dicit sanguinem **340** suum.
Ante consecrationem aliud dicitur, post consecra-
tionem sanguis nuncupatur. ^c Et tu dicis: Amen,
hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna
fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat.

55. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam
Christus, quibus animæ firmatur substantia: meri-
toque videns profectum ejus gratiæ continentem, di-
cit ad eam: *Quam decora facta sunt ubera tua, soror
mea sponsa! Quam decora facta sunt a vino: et odor ves-
timentorum tuorum super omnia aromata!* ^d *Favus dis-
tillans labia tua, o sponsa, mel et lac sub lingua tua, et
odor vestimentorum tuorum sicut odor Libani. Hortus con-
clusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*
(*Cant. iv*, 10 et seq.). Quo significat signatum debere
apud te manere mysterium, ne violeatur operibus malæ
vitæ, atque adulterio castitatis, ne divulgetur quibus
non convenit, ne garrula loquacitate dispergatur in

^a Ita edit. omnes, et mss. exceptis uno vel altero,
quibuscum Algeris quoque lib. 1 de Sacram., cap.
9, sic legit: *Nonne majus est novas rebus dare*, etc.
Iterum vero post pauca, ubi Rom. edit. cum mss.
nonnullis, cumque Lanfranco, Guitmundo et Alge-
ro, ut nos in textu; vet. edit. et multo plures mss.
omittunt vocem *exemplo*, et mss. etiam non pauci,
pro *veritatem* exhibent *veritate*.

^b Expuncta fuerat in Rom. edit. vox, *alia*; quam
tamen in cæteris et in cunctis mss. sicut apud
Guitm. et Alger. legere est. At rursus vox *Christi*,
quæ habetur in edit. omnibus, et apud Algerum ante
verbum *significatur*, in mss. et apud Guitm. deside-
ratur.

^c Primis Ecclesiæ incunabulis in more fuit, ut ex
SS. Jacobi et Marci liturgiis intelligimus, missæ can-
non clara voce recitaretur, prolatisque verbis conse-
crationis, populus, et secutis temporibus, ex litur-
giis Basilii atque Chrysostomi, chorus responde-
ret, amen. Hunc in Ambrosiana Ecclesia usum fuisse
probat Menardus in S. Gregorii Sacram. pag. 385,
hujus loci nec non alterius e lib. iv de Sacram. cap.
5 auctoritate. Idem etiam de orientalibus Ecclesiis
docet card. Bona Rerum Liturg. lib. II, cap. 13 et
25, laudata in hanc rem Dionysii Alex. ad Xystum
Rom. Pont. epistola, et Tertull. de Spectac. cap.
25, quorum tamen testimonia num statim a conse-

A perfidos. Bona ergo debet esse fidei tuæ custodia,
ut intemerata vitæ ac silentii integritas perseveret.

56. Unde et Ecclesia altitudinem servans myste-
riorum cœlestium, rejicit a se graviore ventu pro-
cellas, et invitat vernantis gratiæ suavitatem: et
scieus quod hortus suus Christo displicere non pos-
sit, ipsum advocat Sponsum dicens: *Exsurge aquilo,
et veni auster: perfusa hortum meum, et defluant un-
guenta mea* (*Ibid.*, 16). *Descendat frater meus in
hortum suum, et edat* ^e *fructum pomiferarum sua-
rum* (*Cant. v*, 1). Bonas enim arbores et fructiferas
habet, quæ radices suas tinxerint sacri fontis irri-
guo, et in bonos fructus novæ fecunditatis germine
pullulaverint; ut non jam prophetica cædantur secu-
ri, sed Evangelica ubertate fecundentur (*Matth. III*,
B 10).

57. Denique fertilitate earum etiam Dominus de-
lectatus respondet: *Ingressus sum in hortum meum,
soror mea Sponsa: vindemiavi myrrham meam cum un-
guentis meis, ^f manducavi cibum meum cum melle meo,
bibii potum meum cum lacte meo* (*Cant. v*, 1). Quare
cibum et potum dixerit, fidelis intellige. Illud au-
tem non dubium, quod in nobis **341** ipse mandu-
cat et bibit, sicut in nobis legisti quia in carcere esse
se dicit (*Matth. xxv*, 36).

58. Unde et Ecclesia videns tantam gratiam,
hortatur filios suos, hortatur proximos, ut ad sa-
cramenta concurrant, dicens: *Edite proximi mei, et
bibite, et inebriamini, fratres mei* (*Cant. v*, 1). Quid
edamus, quid bibamus, alibi tibi per Prophetam
Spiritus sanctus expressit dicens: *Custate et videte
quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in
eo* (*Psal. xxxiii*, 9). In illo sacramento (*De Consec.
dist. 2, cap. 1* In illo sacram.) Christus est; quia cor-
pus est Christi: non ergo corporalis esca, sed spi-
ritalis est. Unde et Apostolus de typo ejus ait: *Quia
patres nostri escam spiritalem manducaverunt, et po-
tum spiritalem biberunt* (*I Cor. x*, 3); corpus enim

creatione Amen succineretur, an tantum post recita-
tas alias orationes, non liquido exponunt. Apertior
autem est Flori locus, quem idem citat. Quod vero
ad morem quo singuli eucharistiam accipientes re-
spondebant, *Amen*, ejus meminere auctor Constit.
Apost. cap. 13, Cyrillus Hieros. Catech. 5, Augus-
tinus Serm. ad Infantes, et auctor operis de Sa-
cram. lib. et cap. supra laudatis. Ubi hoc maxime
dignum est observatu, fideles in ipso articulo quo
vel consecrabatur a sacerdote vel ab iis accipieba-
tur Domini corpus, veræ illius præsentiae expres-
sum reddidisse testimonium. Plura de his ritibus
reperies cum apud scriptores jam memoratos, tum
apud Baronium ad an. 57, Pamelium et alios.

^d Vet. edit. cum mss. pluribus potioribusque, *Fa-
vus distillans*: Rom. cum reliquis, *Favum distillant*.
Primæ lectioni favet sola Vulg.; sed forte ad ejus
formam locum accommodavere scriptores librarii,
quod sæpe factum in mss. quibus non ægre depre-
hendit.

^e Rom edit. sola, *manducabam panem meum....
bibii vinum meum.... Quare panem et vinum dixerim,
fideles intelligunt*. Vet. et cuncti mss. ut in textu; nisi
quod nonnulli præferunt partim *dixerunt*, partim *di-
xerim*; duo, *fideles intelligite*; unus, *fidelis intel-
ligis*.

^f Quidam mss., *fructum pomorum suorum*.

Dei corpus est spiritale : corpus Christi corpus est A
divini Spiritus ; ^a quia Spiritus Christus, ut legimus : Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus (Thren. iv, 20). Et in Petri Epistola habemus : Christus pro nobis mortuus est (I Pet. ii, 21). Denique cor nostrum esca ista confirmat, et potus iste **342** lætificat cor hominis, ut Propheta memoravit (Psal. ciii, 15).

59. Unde adepti omnia, sciamus regeneratos nos esse : nec dicamus, quomodo regenerati sumus ? Numquid in ventrem matris nostræ introivimus, et renati sumus ? non agnosco usum naturæ. Sed nul-

^a Mss. aliquot non inferioris notæ, quia Spiritus Christi.

^b Omnes edit. et mss. nonnulli, regenerationem

lus hic naturæ ordo, ubi excellentia gratiæ est. Denique non semper usus naturæ ^b generationem facit : generatum ex Virgine Christum Dominum confitemur, et naturæ ordinem denegamus. Non enim ex viro Maria concepit : sed de Spiritu sancto in utero accepit, ut dicit Matthæus : Quia inventa est in utero habens de Spiritu sancto (Matth. i, 18). Si ergo superveniens Spiritus sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, et generationis munus implevit : non utique dubitandum est quod superveniens in fontem, vel super eos qui baptismum consequuntur, veritatem regenerationis operetur.

facit ; cæteri qui et probatores, generationem. Melius, ut ipse sensus aperte docet ; nec enim regenerationis, sed generationis subjicitur exemplum.

IN LIBROS DE SACRAMENTIS PRÆFATIO, UBI DE EJUSDEM OPERIS AUCTORE DISCEPTATUR.

Idem plane hujus operis argumentum est ac superioris libri de Mysteriis. Hic enim nihil nisi sermones continentur, quibus neophytos sacramentorum quæ pridie Paschatis acceperant, id est, baptismi, confirmationis, et eucharistiæ doctrina informat episcopus. Tria tantum consideratu digna hic reperias, quæ non habentur in commentatione de Mysteriis ; nimirum libro iii (Cap. 1) lotionem pedum quæ in Ecclesia sua instituta erat, in Romana tradit fuisse inusitatam ; libro iv (Cap. 5 et 6) ut quibus verbis mirabilis illa panis in corpus Domini efficiatur conversio, planius innotescat, eam liturgiæ partem, quam canonem dicimus, exponit : denique libro v (Cap. 4) Dominicæ orationis quam eis sese explicaturum fuerat pollicitus, enucleationem prosequitur. Quo quidem argumento iterum sub libri vi (Cap. 5) exitum repetito, precandi formam, eadem oratione Dominica et psalmo viii perfectissimorum exemplarium instar propositis, aperit, singillatim quomodo incipere, quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, quemadmodum claudere, pro quo orare debeas, edisserens (Cap. 3). Ultima hæc pars, ubi de oratione generatim agitur, petita fuit ex Ambrosii scripto de Institutione virginis (Cap. 1, num. 7, et Cap. 2, n. 8 et seq.) : unde vero quæ libro v (Cap. 4) in precationem nobis a Christo commendatam dicuntur, mutuatus sit Auctor, nos prorsus fugit. Nam licet illam haud semel a Doctore nostro explicatam constet, ejus tamen in legitimis quæ restant operibus, ista non reperitur expositio. In reliquis autem ita imitatur disputationem de Mysteriis, ut præter paucas ceremonias quas aut fustus ab Ambrosio enodatas contrahit, aut discutit ab eo prætermittas, fere tantum ejusdem libelli ratiocinia sententiasque amplificet. Verum ut ille Ambrosium, ita etiam illum alii expresserunt. Siquidem in Appendice Sermonum August. novæ edit. qui numeratur 84 totus ex hoc opere iisdem pene verbis decerptus fuit.

De auctore hujus operis nostra et superiori ætate quæstio fuit admodum controversa. Cum porro nobis per nostrum institutum non liceat eam quæstionem sinere indiscussam, rem examinabimus eo candore, ut studium partium omne omnino seponatur. Habemus autem illud persuasum, quisquis horum librorum auctor dicatur, nihil hinc veritatem catholicam damni passuram ; certi videlicet, si scriptor ille ad sæculum vii, ut vult Albertinus (Lib. ii de Sacr. Euch. pag. 509), retraheretur, aut etiam in viii, ut Dallæus (Lib. iii de Confr. c. 8), ea ratione nobis futuros testes traditionis duos episcopos, nempe Ambrosium de Mysteriis, et alterum de Sacramentis concionantem : qui cum tribus aut quatuor sæculis ab invicem essent sejuncti, argumentum omnibus heterodoxorum cavillis validius præberent. Rem itaque, deposito quolibet præjudicio, perinde examinabimus, ac si nunc primum agitaretur ea quæstio. Quod ut clariori procedat ordine, argumentis atque responsis partis utriusque inter se compositis, adjiciemus ; quæ nobis vel Ambrosianarum commentationum lectio suppeditaverit, vel etiam aliunde contigerit super eadem hac materia comparare.

Luridis atque odiosis admodum coloribus tum opus ipsum, tum auctorem ejus depingunt hæreticorum nonnulli. Bullingerus (Epist. ad Joach. Vadian.) hos libros stupidos vocat, neque dubitat Erasmus sensisse, malignis cujuspiam hoc esse opus. Editor Cocianæ censuræ eosdem etiam describens : Nam in his libris, inquit, habentur multa falsa, quædam ridicula, unum indubium hæreticum, alterum quod repugnat dogmati Ambrosiano (Helmest. ann. 1655). Nec vero eundem auctorem clementiori manu tractat Albertinus ; in illo enim ingenti opere quod consarcinavit de Sacramento Eucharistiæ, ita loquitur (Lib. ii, c. 1, p. 507) : Ambrosii simia est, barbarismis scatet, multa habet quorum nonnulla et ridicula, Ambrosianaque gravitate prorsus indigna, nonnulla repugnantia et contradictoria, nonnulla etiam simpliciter falsa ; inepte concludit, crassum effudit mendacium : sicne desiperet Ambrosius ? Hæc sunt auctoris nostri apud ministros illos elogia,